

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«Підготовка батьків до сімейного виховання
дітей з порушеннями пізнавальної діяльності»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorOb1-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кушнір Юлія Андріївна

Керівник:

Матвєєва М.П., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Рецензент:

Вержиховська О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ ДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1 Значення сімейного виховання для формування особистості дитини.....	7
1.2 Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	14
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ БАТЬКІВ ДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1 Методика дослідження готовності батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	25
2.2 Аналіз результатів експериментального дослідження.....	33
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ ДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1 Взаємодія фахівців у підготовці батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	40
3.2 Форми роботи з підготовки батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	46
3.3 Методичні рекомендації для батьків щодо сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	63
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Серед усіх соціальних інститутів, які впливають на розвиток особистості, сім'я відіграє особливу роль. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. Саме в сім'ї формуються життєві та моральні цінності дитини, ставлення до себе й до інших, закладаються передумови подальшого дорослого життя.

Вивченням значення сімейного виховання у формуванні особистості дитини займалися такі визначні педагоги минулого та сучасності як О. Духнович, Я. Коменський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський К. Ушинський та ін.

Особливої значущості сімейне виховання набуває для формування особистості дітей з інтелектуальними порушеннями, адже в цьому випадку на батьків покладається додаткова відповідальність, пов'язана з особливостями розвитку їхньої дитини.

Проблема сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями представлена у наукових працях цілої низки закордонних та вітчизняних науковців, а саме Л. Акатова, В. Бондаря, О. Вержиховської, В. Засенка, А. Колупасової, О. Мастюкової, А. Московкіної, С. Миронової, Л. Савчук, Л. Шипіциної та ін. У теорії та практиці спеціальної освіти є низка досліджень вчених (В. Воронкова, І. Єременко, С. Забрамна, А. Максаков, А. Маллер, В. Синьов, О. Хохліна та ін.), які звертали увагу на склад сімей, особливості та напрямки виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в сім'ї. У сучасних наукових дослідженнях розглядаються різні аспекти сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, зокрема: клінічні та психологічні особливості дітей з інтелектуальними порушеннями та їх врахування батьками у процесі сімейного виховання (С. Забрамна, М. Матвєєва, А. Московкіна, А. Сагдулаєв, В. Синьов, С. Рубінштейн,

О. Хохліна та ін.); особливості фізичного, інтелектуального, морального, національного виховання дітей у сім'ї (О. Мастюкова, А. Московкіна, Н. Кузьміна-Сиромятнікова та ін.); особливості розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями у сім'ї (О. Боряк, А. Катаєва, Р. Лалаєва, А. Максакова, Є. Соботович, Ж. Шиф та ін.); адаптаційні та соціальні проблеми, які виникають у дітей з інтелектуальними порушеннями у сім'ї (М. Нікітіна, П. Новіков, Т. Пенін, Д. Плок, А. Щербакова та ін.); підготовка дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі (В. Данилюк, В. Титаренко та ін.); взаємодія школи та сім'ї у вихованні дітей з порушеннями інтелекту (В. Воронкова, Г. Дульнєв, І. Говор, І. Єременко, А. Раку та ін.); особливості індивідуальної взаємодії корекційного педагога з сім'єю, у якій виховується дитина з інтелектуальними порушеннями (А. Маллер, О. Мастюкова, А. Московкіна, М. Нікітіна, Г. Пенін, Т. Пороцька, А. Смірнова та ін.); соціально-педагогічні проблеми в роботі з сім'ями дітей з особливими освітніми потребами (А. Маллер, І. Мамайчук, О. Мастюковою, Г. Мішиною, Н. Фінні та ін.).

Вчені одногосно наголошують, що значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків. В зв'язку з цим, проблема підготовки сім'ї до виховання дитини з інтелектуальними порушеннями є однією з найактуальніших у корекційній психопедагогіці. Крім цього, актуальність проблеми обумовлена ще й недостатністю у батьків знань про особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, що породжує цілу низку проблем, пов'язаних з вихованням їх у сім'ї. Все це й обумовило вибір теми дипломної роботи магістра «Підготовка батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності».

Мета дослідження – визначити та апробувати форми та методи підготовки батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.
2. Визначити особливості сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.
3. Експериментально дослідити рівень готовності батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.
4. Визначити функції членів команди психолого-педагогічного супроводу у підготовці батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.
5. Апробувати різні форми роботи з підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, визначити їх ефективність.
6. Розробити методичні рекомендації для батьків щодо сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Об'єкт дослідження – сімейне виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Предмет дослідження – форми та методи підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, анкетування батьків для визначення їхньої готовності до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, тест «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) Е. Ейдеміллера, бесіда, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Практичне значення дипломної роботи магістра полягає у можливості використання запропонованих форм, методів та рекомендацій щодо підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в практиці роботи спеціальних та інклюзивних закладів освіти.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дипломна робота магістра виконана на замовлення Комунального закладу дошкільної освіти – закладу загальної середньої освіти I-II ступенів «Навчально-виховний комплекс «Берегиня» Чернівецької міської ради.

ВИСНОВКИ

Аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та проведення експериментального дослідження дозволили нам зробити такі висновки:

1. Сім'я є першим соціальним середовищем дитини, у якому вона здобуває перший досвід, засвоює вміння та навички. Вплив сім'ї на розвиток дитини є найбільш значущим та перевершує усі інші соціальні інститути, у яких вона перебуває протягом життя. Особливої значущості набуває роль сімейного виховання для дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки на батьків покладається велика відповідальність у підготовці дітей до самостійного життя і створенні передумов для соціалізації та адаптації цих дітей у соціумі.

2. Як засвідчив аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження батьки, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями недостатньо обізнані з особливостями розвитку цієї категорії дітей та

припускаються значної кількості помилок у їх сімейному вихованні, виборі його тактики, що в результаті може зашкодити розвитку дитини, гальмуючи його та не дозволяючи розвинути наявний у неї потенціал. Типовими помилками батьків у вихованні дитини з інтелектуальними порушеннями є: потураюча гіперопіка, «фобія втрати дитини» або прихована чи відкрита відчуженість.

3. Результати експериментального дослідження засвідчили недостатній рівень підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, було виявлено, що 75% батьків недостатньо обізнані з особливостями розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, причому лише 50 % виявили бажання отримати додаткову інформацію про специфіку розвитку своїх дітей; лише 35 % батьків виконують вдома рекомендації фахівців; менше третини респондентів зазначили, що дотримуються вдома охоронного режиму дня. Серед проблем та труднощів, з якими зустрічаються батьки в процесі сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, респонденти відзначили: важке емоційне навантаження (85%), матеріальні проблеми (90%), *«страх, що інші люди будуть негативно реагувати на мою дитину і на мене»* (20%), недостатнє розуміння потреб дитини (15%) тощо. Було виявлено, що у переважній більшості сімей має місце неправильний тип виховання: потураюча гіперопіка (35%), гіпоопіка та ігнорування потреб дитини (30%), неузгодженість виховного потенціалу сім'ї (20%) тощо.

Все це вказує на необхідність розробки психолого-педагогічного забезпечення підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

4. З метою підвищення рівня підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями нами було розроблено та проведено 3 просвітницьких соціально-психологічний тренінги та 3 семінари для батьків. Тренінги були спрямовані на стабілізацію емоційного стану

батьків та формування внутрішньої позиції відповідального батьківства. Метою семінарів було інформування батьків про особливості розвитку та навчання дітей з інтелектуальними порушеннями та важливість співпраці із закладами освіти. Проведення заходів відбувалося в рамках батьківських зборів. У проведенні семінарів нам допомагали вчителі-дефектологи, логопед та практичний психолог закладу освіти.

5. Проведення вищезазначених заходів сприяло підвищенню обізнаності батьків про особливості розвитку, навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, про що свідчать результати експрес-опитування батьків: 90% батьків відзначили, що інформація та досвід, отримані в процесі роботи були для них корисними і в подальшому допоможуть у вихованні їхніх дітей.

6. Теоретичний та практичний аналіз проблеми дозволив нам визначити методичні рекомендації для батьків щодо сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

7. Узагальнений аналіз форм та методів підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями дозволив нам зробити висновки про те, що умовою ефективності підготовки батьків до сімейного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями є тісна і взаємоузгоджена співпраця фахівців закладу дошкільної чи загальної середньої освіти; однією з найскладніших проблем є залучення батьків до активної співпраці із закладом освіти, відсутність у багатьох з них мотивації щодо повноцінної участі у вихованні та розвитку власних дітей; найбільш ефективними формами співпраці є ті, у яких теоретичний матеріал поєднується з формуванням у батьків практичних навичок виховання дитини з інтелектуальними порушеннями.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. Перспективними напрямками її дослідження вважаємо розробку програми

заходів для підготовки батьків до виховання дитини з інтелектуальними порушеннями.

Список використаних джерел

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы : учеб. пос. для студ. высш. учеб. зав. М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2003. 368 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний збірник. К., 1998. 204 с.
3. Вержиховська О.М. Особливості розвитку та виховання розумово відсталого дитини в сім'ї. Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / за заг. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 33. С. 69-78.
4. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, 1996. 238 с.
5. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.

6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
7. Добряков И.В. Психология семьи и больной ребенок. Учебное пособие: хрестоматия. СПб.: Речь, 2007. 400 с.
8. Ілляшенко Т.Д., Рождественська М.В. Допоможіть дитині розвиватися (поради для батьків). Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. 104 с.
9. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків / уклад.: Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
10. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. 192 с.
11. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов. Москва : Эксмо, 2007. 416 с.
12. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
13. Корольова К. Психологічний тренінг як засіб особистісного зростання. Соціальна психологія. 2008. № 3. С. 76–83.
14. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і практика : монографія. Луцьк : Іванюк В. П., 2013. 292 с.
15. Кравець В.П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя. Тернопіль, 1997. 180 с.
16. Крючева Я.В. Педагогическая помощь родителям в организации взаимодействия с детьми, имеющими задержку психического развития: Автореф. дис. канд. пед. наук. М., 2004. 33с.
17. Левченко И.Ю., Ткачева В.В. Психологическая помощь семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии: метод. пособие. М. : Просвещение, 2008. 240 с.

18. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособие. Донецк : Лебідь, 2002. 327 с.
19. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. Донецк : Лебідь, 2000. 319 с.
20. Ліщинська О. А. Методика індивідуальної та групової роботи психолога-початківця : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 112 с.
21. Любчак Л.В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник. 2-е вид., доп. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2012. 150 с.
22. Макаренко А.С. О воспитании. М.: Политиздат, 1990.
23. Макаренко А.С. Педагогические сочинения в 8 т. М.: Педагогика, 1984. Т.8.
24. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогіка (ранний и дошкольный возраст): Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии / Е.М.Мастюкова. М.: ВЛАДОС, 1997. 304 с.
25. Мастюкова Е. М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии : учеб. пос. для студ. высш. учеб. зав. / Под ред. В.И. Селиверстова. М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2003. 408 с.
26. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання: навч. посіб. К. : НАКККіМ, 2011. 293 с.
27. Миронова С. П. Командний підхід до психолого-педагогічного супроводу дітей з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2011. № 14 (225). С. 108-112.
28. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2015. 312 с.

29. Миронова С.П. **Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності** : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. 260 с.

30. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2016. 164 с.

31. Миронова С.П. Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. № 5. С. 65-72.

32. Мишина Г.А. Формы организации коррекционно-педагогической работы специалиста-дефектолога с семьей, воспитывающей ребенка раннего возраста с нарушениями психофизического развития // Дефектология. 2001. №1. С.60-64.

33. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. Москва : Просвещение, 1982. 244 с.

34. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї : поради батькам / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Київ : Наук. світ, 2005. 87 с.

35. Поніманська Т. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини. ДВ, 1999. № 8. С. 14-15.

36. Психологічний супровід інклюзивної освіти : [метод. рек] / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівської. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

37. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посібник / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX», 2010.

38. Радчук Г.К., Тіунова О.В. Сімейне виховання: освітній тренінг для батьків: навч.-метод. посібник. Тернопіль: «Богдан», 2008. 120 с.

39. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : учеб. пособ : в 2 кн. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. 480 с.

40. Семинченко В.А. Психологія і педагогіка сімейного виховання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. К.: Веселка, 1998. 214 с.

41. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Ч. 2 : Навчання і виховання дітей. 224 с.

42. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. К. :Знання, 2008. 359 с.

43. Сім'я і дитина в умовах інклюзивної освіти. Методичні поради батькам щодо сімейного супроводу навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Навчально-методичний посібник / Шевцов А.Г., Романенко О.В., Ханзерук Л.О., Чеботарьова О.В., за заг. ред. наук. ред. Шевцова А.Г. К.: Видавничий дім «Слово», 2013. 112 с.

44. Спеціальна психологія. Тексти : навчальний посібник / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. Ч. I. 158 с.

45. Спеціальна психологія. Тексти: навчальний посібник / За ред. М.П.Матвєєвої, С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2001. Ч. II. 140 с.

46. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 200 с.

47. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. К.: ІЗМН, 1997. 232 с.
48. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ, 1996. 179 с.
49. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / Вибр. твори в 5-ти томах. Т 5. К., 1977.
50. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. К.: Радянська школа, 1984. 254 с.
51. Ткачева В. В. Семья ребенка с отклонениями в развитии : диагностика и консультирование. М. : Книголюб, 2008. 140 с.
52. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / Зібр. творів. М., 1950. Т. 8.
53. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посібник. Вид. 2-ге, доп.-К.: Академвидав, 2006. 560с.
54. Шипицина Л.М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушениями интеллекта. СПб.: Речь, 2005. 477 с.